

Türkiye'de Türk Dünyası ile İlgili Araştırmalar Neden Çok Geç Başladı?

Timur Kocaoğlu*

Benim 1969 yılındaki traji-komik deneyimime dayanarak...

Divan edebiyatı şiirinin gelmiş geçmiş en büyük tahlilcisi hocam Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın gözetiminde Çağatay Türk şiirinin 16. yüzyıl temsilcilerinden Şeybani Han divanını mezuniyet tezi olarak hazırlıyordum (1969) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Eski Türk Edebiyatı Kürsüsünde...

Alişir Nevâyi ve başka Çağatay Türk şairlerinin şiirlerinde Nakşibendilik ve tasavvufun izleri konusunda o sırada Sovyetler Birliği içinde yer alan Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti'nde yayımlanan "Şark Yıldızı" (Doğu Yıldızı) adlı aylık Edebiyat dergisinin 1967 yılında bir yazı yayımlandığını Almanca bir kaynakta verilen atıftan (göndermeden) öğrenince, o dergi sayısını görmek istedim ve yaptığım araştırma sonunda bu derginin Ankara'daki Milli Kütüphane'de bulunduğunu öğrendim.

Hemen gece yarısı kalkan bir otobüse atlayarak sabah erkenden Ankara'ya vardım ve soluğu Milli Kütüphane'den aldım. Gerçekten kütüphane kart kataloğunda bu derginin var olduğunu öğrendim ve dergi sıra numarasını kütüphane memuruna vererek şu yıl şu sayı nolu dergiyi rica ettim.

Aradan yarım saat geçtikten sonra memur yanıma gelerek istediğim sayının kütüphanede olduğunu, ancak onu okumam mümkün olmadığını söyledi. "Neden?" diye sorunca, memur bana "O dergiler

Komünist SSCB'den geliyor, üstlerine kırmızı YASAK damgası basılmış, bu yüzden onlar raftan alıp getirilemez!" dedi.

Aslında buna şaşırmadım, çünkü bütün dünya ve hele Türkiye'nin Soğuk Savaş içinde olduğunu, Türkiye'de de her gün sokaklarda üniversitelerde sağ-sol çatışması olduğunu, insanların öldüğünü biliyordum, ancak benim 15 yüzyıl şairi Alişir Nevayî'de Nakşibendilik konusunun komünizmle hiç ilgisi olmadığı için bunu kabullenemezdim. Memura İstanbul Üniversitesi'nden geldiğimi ve bilimsel araştırmam için bu dergiyi muhakkak görmem gerektiğini, bu yüzden kütüphane müdürünü göreceğimi söyleyerek onun odasının nerede olduğunu sordum. O bana gülererek "Müdüre Hanım da bir şey yapamaz bu konuda, bu Türkiye Bakanlar Kurulu kararı ve MİT buna izin vermez!" dedi.

Ben kolay pes eden biri olmadığım için doğru Kütüphane Müdürü Dr. Müjgân Cunbur'un odasına tıklayarak girdim, kendimi tanıttım ve Şark Yıldızı dergisini görmek istediğimi söyledim. Müjgân Hanım önce bunun mümkün olmadığını söyledi, ancak "Efendim ben Ali Nihat Hocanın tez öğrencisiyim!" deyince, Müjgân Hanım "Ali Nihat Hoca denince akarsular bile durur!" dedi ve "o dergiyi okuma salonuna çıkaramayız, ancak onu ben kendim için benim odama getiririz, sen de onu şu yandaki masada okursun, not alabilirsin..." dedi.

Gerçekten 5 dakika içinde dergi müdürün odasına geldi, ben o Özbekçe dergiyi sanki bir altın sandığı açar gibi sayfalarını açarak, 4 sayfalık o yazıyı başından sonuna kadar defterime yazdım. Müjgân Hanıma teşekkür ettim, o da Ali Nihat Hocaya selam söylememi istedi...

Benim 1969 yılında Türkiye'de yaşadığım bu traji-komik durum galiba çok iyi açıklamaktadır, Türk Dünyası araştırmaları ve özellikle Türkiye dışında SSCB içindeki Türklerin dili ve edebiyatını öğrenmek neden Türkiye'de çok daha geç ancak 1980'lerden sonra ve asıl 1991'den itibaren başladığını...

Ve İşin Korkunç Öbür Yüzü

Ben henüz Türkoloji 3. sınıftayken Eylül 1968'de ABD'deki Columbia Üniversitesi profesörü Edward Allworth adlı bir Amerikalıdan babam adına yazılmış bir mektup geliyor. Babam ise 2 ay önce 28 Temmuz 1968'de vefat etmiş. Amerikalı profesör babama yazdığı mektupta Türkistan ve Buhara siyasi tarihiyle ilgili 7 soru soruyor. Mektup Türkçe yazılmış, ben hemen o mektuba Türkçe yanıt yazarak, babamın 2 ay önce vefat ettiğini, bu yüzden o 7 sorudan ancak 2 tanesini açıklayabileceğimi yazarak o 2 soruya kendi kafama göre yanıt veriyorum. Aradan 1 ay geçince Amerikalı bilginden bana hitaben bir teşekkür mektubu geliyor. Sonra Edward hocayla 2-4 ayda bir mektuplaşıyoruz ve onun istediği bazı kaynakları zengin Türkiyat Enstitüsü kütüphanesinden bularak onun mikrofilmünü çekerek gönderiyorum (henüz fotokopi makineleri Türkiyat'ta yoktu).

Bu mektuplaşmalarından birinde Edward Hoca benim Master ve doktora yapmayı düşünüp düşünmediğimi sorunca, ben Orta Asya Türk edebiyatı konusunda çalışmak istediğimi, ama maalesef Türkiye'deki Türkoloji bölümlerinde modern Orta Asya Türk edebiyatlarının henüz öğretilmediğini yazdım. Ve bir gün benim hayatımın dönüm noktası olacak bir mektup geliyor Edward Hoca'dan 1970 yılında ben henüz mezuniyet tezimi yazarken: "Timur eğer bizim Columbia Üniversitesi'nde Orta Asya edebiyatı üzerine Master yapmak istersen, ben sana burs temin ederim!"

İşte bu mektuptan 2 yıl sonra karlı ve soğuk bir Ocak 1972 gününde İstanbul'dan ayrılarak önce Almanya'ya, oradan da uçakla New York'a varınca (yol paramı da o sırada Yapı Kredi bankası Genel Müdürü olan merhum Kazım Taşkent bankadan temin ettiği 2 bin TL'lik burs çekiyle ve cebimde kalan sadece 100 dolarla), ilk günü Prof. Edward Allworth'u üniversite odasında ziyaret ediyorum, öğlen yemeğinden sonra beni doğru üniversite kütüphanesine götürüyor ve işte orada gözlerim fal taşı gibi açılıyor:

Kütüphanenin halı saha futbol alanı kadar özel bir salonu sadece Sovyetler Birliği'nde en az 26 dilde yayımlanan kitaplar ve dergilere ayrılmış! Ve salonun bir duvarında 10-15 sıralı kitaplıklarda bütün Türk lehçelerinde yayımlanmış şiir, hikâye, roman, politika, tarih kitapları ve günlük gazeteler, edebiyat dergileri yığınlar halinde ama muntazam sıralanmış. Tam bir şok geçiriyorum artık Columbia Üniversitesi'ndeki master ve sonra doktora yıllarımda bu kütüphane (sabah saat 07'den gece yarısı 01.00'e kadar açık) benim ikinci yurt odam oluyor (zaten kaldığım erkekler yurdu da hemen kütüphanenin bitişiğindeydi).

İşte bu iki tablo: Biri Şark Yıldızı adlı Özbekçe bir edebiyat dergisinin bir sayısını görebilmem için bir kütüphane müdürünün ve Ali Nihat Tarlan gibi Türkiye'nin en tanınmış bir bilim adamının saygısı gerekirken, elin Amerika'sındaki kütüphanede toplanmakta Türk lehçelerindeki olan on binlerce kitaplar, dergiler, mikrofilm arşivleri öğrenci, öğretim üyeleri için sebil açıktı.

İşte bu yüzden Amerika Orta Asya çalışmalarında Türkiye ve Avrupa'dan en az 100 adım ilerde oldu her dönemde... Bugün de ABD'de Orta Asya konusunda çok sayıda oranın politik durumu, edebiyatı ve dili konusunda yüzlerce araştırma yayımlanırken, maalesef hâlâ Türkiye'de Orta Asya konusunda aceleyle derinlemesine incelemeyen sadece oradaki liderleri

öven kitaplar yayımlanıyor, doğru dürüst Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Azerbaycan'ın bugünkü siyasi durumunu derinlemesine inceleyen ve eleştirel bakış getiren yayımlar yok! (Bu ise yine apayrı bir traji-komik konu: Neden bizim araştırma ve incelemelerimizde eleştirel bakış ve bir bilim adına yakışan "objektiflik/nesnellik/yansız davranış" yok? Bunu da başka bir yazımda dile getireceğim)...

Ancak, şükürler olsun, bugün hiç olmazsa Türkoloji öğrencileri Türk lehçelerindeki yayımlara daha kolay ulaşabiliyorlar, benim gibi Milli Kütüphane'de tek bir dergi sayısını görmek için müdürden rica etmiyorlar: 1969'dan bugüne kuşkusuz bir gelişme var Türkiye'de...

Bu yazımı bitirirken, merhum hocam Ali Nihat Tarlan'a rahmetler diler ve Milli Kütüphane'nin 1969'daki müdiresi Müjgân Cunbur (doğ. 1926) Hanımefendiye saygılarımı sunarım. Benim doktora hocam Edward Allworth (doğ. 1924) şu anda 88 yaşında, çoktan emekli olmuş ancak New York'taki 2 odalı küçük apartman katındaki çalışma odasında Orta Asya konusundaki yeni kitabı üzerinde çalışıyor.

* Prof. Dr. Kocaoğlu, Michigan State University, 10 Aralık 2012, Michigan/ABD.

Kaynak: <http://www.haberakademi.net/2012/haberoku.aspx?hbr=16463> (Yayınlandığı tarih: 10 Aralık 2012)